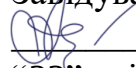

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
“22” квітня 2025

**РОЛЬ ПЕДАГОГА СОЦІАЛЬНОГО У ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувачка
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти, групи м405СР-з
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
“Соціальна робота та соціальна
педагогіка”
Анастасія РІПНА

Керівник:
ст. викладач Наталія МАЦЕЙКО

Рецензент:
к. пед. н., доц. Наталя ЗАХАРОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	7
1.1. Сутність поняття “діти з особливими освітніми потребами” та їх основні психолого-педагогічні характеристики.....	7
1.2. Інклюзивне освітнє середовище: визначення, структура, нормативно-правове забезпечення.....	26
1.3. Роль, функції та напрями діяльності педагога соціального в інклюзивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.....	44
1.4. Методи та форми соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.....	50
Висновки до першого розділу.....	64
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ПЕДАГОГА СОЦІАЛЬНОГО У ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	67
2.1. Методологія та організація емпіричного дослідження.....	67
2.2. Аналіз практики соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами та оцінка ефективності професійної діяльності педагога соціального.....	73
2.3. Рекомендації щодо вдосконалення професійної діяльності педагога соціального у підтримці дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти.....	87
Висновки до другого розділу.....	98
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інклюзивна освіта є ключовим напрямом розвитку сучасної освітньої політики України, що ґрунтується на принципах рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Запровадження інклюзивного навчання передбачає не лише створення фізично доступного освітнього простору, але й забезпечення комплексної соціально-педагогічної підтримки здобувачів, що має сприяти їхній ефективній адаптації, інтеграції в колектив та розвитку особистісного потенціалу.

Попри наявність законодавчої та нормативно-правової бази, що регулює впровадження концепції інклюзивного навчання в Україні, на практиці реалізація інклюзивних підходів супроводжується низкою викликів, зокрема недостатньою підготовкою кваліфікованих кадрів, нестачею фінансових ресурсів, необхідністю комплексної підтримки учнів тощо.

Одну з ключових ролей у підтримці дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти відіграють педагоги соціальні як члени команди психолого-педагогічного супроводу, котрі шляхом надання послуги соціально-педагогічного супроводу, сприяють їхній соціалізації та ефективній взаємодії всіх учасників освітнього процесу в цілому. Педагоги соціальні покликані створити безпечне, підтримуюче, толерантне середовище, що сприятиме усебічному, гармонійному та особистісно орієнтованому розвитку здобувачів освіти, зокрема з числа тих, котрі мають особливі освітні потреби.

Питання ролі педагога соціального у підтримці дітей з особливими освітніми потребами є об'єктом уваги як зарубіжних (F. Albergaria, D. Balli, H. Bilimoria, T. Gaspar, M. Matos), так і українських науковців (С. Бадер, М. Долобовська, І. Горбенко, А. Колупаєва, Н. Квітка, Л. Макар, Н. Рудкевич, О. Таранченко, Л. Ткаченко, Н. Ярмола). У своїх дослідженнях вони висвітлюють

теоретичні та практичні аспекти підтримки дітей з ООП в інклюзивному середовищі, підкреслюючи важливість професійної компетентності педагога соціального у забезпеченні психоемоційного комфорту таких здобувачів та їх соціальної адаптації до умов закладу загальної середньої освіти.

Зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти ставить нові вимоги до педагогів соціальних як до фахівців, котрі повинні не лише володіти сучасними методами соціальної та педагогічної підтримки, але й бути здатними до гнучкого реагування на індивідуальні запити здобувачів. Дослідження є актуальним у контексті вдосконалення системи інклюзивної освіти, вироблення науково обґрунтованих підходів щодо соціально-педагогічного супроводу означеної категорії дітей та створення умов для їхньої успішної інтеграції в освітній простір, що обумовило вибір теми наукової роботи: **“Роль педагога соціального у підтримці дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти”**.

Об’єкт дослідження — процес соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Предмет дослідження — зміст, функції та особливості реалізації професійної ролі педагога соціального у підтримці дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити роль педагога соціального у забезпеченні підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в інклюзивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Задля досягнення поставленої мети було поставлено наступні **завдання дослідження:**

- 1) на основі аналізу наукових джерел та нормативно-правової документації визначити сутність поняття “діти з особливими освітніми потребами” та їх основні психолого-педагогічні характеристики;
- 2) проаналізувати наукові підходи до трактування поняття “інклюзивне освітнє середовище”, визначити його структуру та нормативно-правові основи функціонування;
- 3) розкрити зміст, функції та особливості професійної діяльності педагога соціального в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти;
- 4) охарактеризувати методи та форми соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі;
- 5) здійснити емпіричне дослідження стану реалізації соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти, оцінити ефективність професійної діяльності педагога соціального та розробити практичні рекомендації щодо її вдосконалення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Уточнення термінологічного підходу до теми дослідження.
У темі кваліфікаційної роботи використано узагальнений термін “*підтримка*”, який у сучасному освітньому дискурсі охоплює широкий спектр впливів – педагогічних, психологічних, соціальних, медичних, правових тощо. Однак у межах даного дослідження поняття “*підтримка*” конкретизується як соціально-педагогічна підтримка, що є предметом професійної діяльності педагога соціального.

Такий підхід дозволяє зосередити увагу на специфічних напрямках, функціях, методах та формах роботи педагога соціального в контексті

забезпечення інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами. Саме соціально-педагогічна підтримка розглядається як ключовий інструмент сприяння адаптації, розвитку, інтеграції та реалізації потенціалу таких дітей у загальноосвітньому середовищі.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз науково-методичної літератури та законодавства, логічний, синтез та узагальнення, описовий, порівняння); *емпіричні* (спостереження, аналіз документації, тестування (тест-опитувальник “Потреба у спілкуванні” Ю. Орлова, “Тест шкільної тривожності” Б. Філіпса), анкетування, метод соціометрії Я. Морено); *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

Структура наукової роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, 2 розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (нараховує 61 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 134 сторінки, із них основного тексту – 103.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було здійснено комплексне дослідження теоретико-методологічних засад та практичних аспектів соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного інклюзивного освітнього середовища.

1. Проаналізовано сутність поняття “дитина з особливими освітніми потребами” як міждисциплінарної категорії, що включає фізичні, когнітивні, емоційні, мовленнєві та соціокультурні аспекти розвитку. Визначено, що дана категорія не є сталою, а її межі залежать як від медико-психологічних чинників, так і від соціального контексту. У межах сучасної парадигми інклюзії поняття особливих освітніх потреб охоплює широке коло дітей, які потребують індивідуалізованого підходу в освіті, включаючи дітей з інвалідністю, порушеннями поведінки, емоційними труднощами, а також тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

2. Охарактеризовано структуру інклюзивного освітнього середовища, що включає просторово-предметний, змістовно-методичний і комунікативно-організаційний компоненти. Особлива увага приділена впровадженню універсального дизайну в освіті та адаптаційно-модифікаційним стратегіям навчання. Встановлено, що ефективне інклюзивне середовище передбачає міждисциплінарну взаємодію учасників освітнього процесу, зокрема команди психолого-педагогічного супроводу, де одну з ключових ролей відіграє педагог соціальний.

3. Теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено багатовимірну роль педагога соціального в інклюзивному освітньому середовищі як провідного суб'єкта міждисциплінарної взаємодії. Педагог соціальний виконує координувальну функцію в організації комплексної підтримки дітей з

особливими освітніми потребами, реалізуючи соціально-діагностичну, консультативну, організаційно-комунікативну, правозахисну та посередницьку діяльність. Його професійна активність спрямована на забезпечення гуманістичних принципів освітнього процесу, створення безпечного та толерантного середовища, налагодження ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу, а також профілактику соціальної ізоляції, стигматизації й дискримінаційних практик. Важливою складовою діяльності є участь у розробці, впровадженні та супроводі індивідуальних освітніх траєкторій дітей з ООП, що свідчить про високий рівень інтегрованості фахівця в діяльність команди психолого-педагогічного супроводу.

4. Систематизовано методи і форми соціально-педагогічної підтримки дітей з ООП, які мають бути адаптованими до специфіки кожної дитини та інтегрованими в освітнє середовище на засадах індивідуалізації та партнерства. До основних методів соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами належать: арттерапія, ігротерапія, тренінгові заняття, рольові ігри, соціально-психологічний практикум, консультаційна підтримка. Важливе значення мають також інтерактивні форми взаємодії (індивідуальні бесіди, групові заняття, соціально-адаптаційні тренінги), які спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, комунікативної компетентності, навичок саморегуляції та конструктивної взаємодії з однолітками й дорослими. Зазначені методи реалізуються у форматі міждисциплінарного підходу, що забезпечує цілісність психосоціальної підтримки дитини та сприяє її успішній соціалізації в умовах інклюзивного освітнього простору.

5. У результаті емпіричного дослідження, проведеного на базі закладу загальної середньої освіти, виявлено, що значна частина дітей з ООП має середній або низький рівень соціальної адаптації, підвищену тривожність, а також труднощі у сфері міжособистісної взаємодії. Соціометричні та

психодіагностичні дані засвідчили потребу в інтенсифікації соціально-педагогічної роботи в напрямі індивідуальної та групової підтримки, профілактики емоційного неблагополуччя, розвитку соціальних навичок.

Оцінка професійної діяльності педагога соціального у контекст і підтримки дітей з ООП показала, що її ефективність є частковою: окремі здобувачі демонструють позитивну динаміку в адаптації, проте більшість перебуває на периферії або в умовах соціальної ізоляції. Серед основних проблем і викликів – недостатня системність у впровадженні підтримки, обмежене використання групових форм роботи, потреба у посиленні взаємодії з батьками та командою супроводу. Водночас виявлено потенціал до розвитку: педагог соціальний демонструє відкритість до мультидисциплінарної взаємодії, застосовує інноваційні методи (арттерапія, ігротерапія), прагне вдосконалення індивідуального підходу.

6. Розроблено практичні рекомендації, які передбачають: розширення методичного інструментарію педагога соціального, удосконалення програм підготовки фахівців до роботи в інклюзії, активізацію командної взаємодії, розробку системної моделі роботи з сім'єю дитини з ООП та підвищення інституційної спроможності закладів освіти у сфері підтримки інклюзивного середовища.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що педагог соціальний відіграє провідну роль у формуванні інклюзивної культури освітнього закладу, створенні безпечного простору для розвитку кожної дитини та реалізації її освітнього потенціалу. Його професійна діяльність є необхідною умовою забезпечення сталого функціонування інклюзивної моделі освіти, адаптації учня до шкільного життя та інтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Booth T., Ainscow M. (2002). Index for Inclusion: developing learning and participation in schools. CSIE. 2002. 106.
2. Garner P. Special Educational Needs: The Key Concepts. New York, NY: Routledge. 2009. 200.
3. Porter L. Educating young children with additional needs. Maryborough, Victoria: Allen & Unwin. 2002. 317.
4. Wearmouth J. A beginning teacher's guide to special educational needs. Berkshire, England: Open University Press. 2009. 250.
5. Андрєєнкова В. Л., Левченко К. Б., Лунченко Н. В. Комплект освітніх програм “Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації”. Київ. 2018. 140 с.
6. Бирко Н. Підтримка дітей з особливими освітніми потребами під час війни. *Педагогічний вісник Поділля*. 2024. №1-2. С. 44-46.
7. Борсук Т. Особливості використання арттерапії психологами у як засобу корекційно-розвиткового впливу у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 2 (106). С. 37-44.
8. Бутенко Л. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи: збірник діагностичних методик для самопізнання : посібник для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки / уклад. : Л. Бутенко ; ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. Полтава, 2023. 131 с.
9. Василенко О. М. Соціально-педагогічна робота з учнями з особливими потребами в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій*

Університету “Україна”. 2012. № 5. С. 29-33.

10. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти. Державна служба якості освіти України. 2023. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023.pdf (дата звернення: 10.02.2025).

11. Відповіді на ТОП-15 найпоширеніших запитань батьків про індивідуальну форму навчання в школі – роз’яснення МОН. URL: <https://mon.gov.ua/news/vidpovidi-na-top-15-nayposhirenishikh-zapitan-batkiv-pro-individualnu-formu-navchannya-v-shkoli-rozyasnennya-mon> (дата звернення: 14.02.2025).

12. Горбенко І. Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами. 2025. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/17594-individualna-programa-rozvitku-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami> (дата звернення: 17.02.2025).

13. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навчально-методичний посібник / Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

14. ДБН В.2.2-40:2018 “Інклюзивність будівель і споруд”. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=79740 (дата звернення: 10.02.2025).

15. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників: Наказ Міністерства соціальної політики України затверджено від 29 берез. 2017р. № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text> (дата звернення: 23.02.2025).

16. Замша А. В. Генеза змісту поняття “особливі освітні потреби”. *Correction and rehabilitation innovations: implementation of Europe experience*. 2023.

Рр. 67-80.

17. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 01.03.2025)

18. Калініна Л. А. Від арт-терапії до мистецької інклюзії: методичний посібник. Міський фестиваль-лабораторія інклюзивних мистецьких практик “ФЛІМП” (2; Миколаїв); упор. Л. А. Калініна. Київ: Громадська організація “Діалог”, 2020. 128 с.

19. Калініна Л. А. Кращі світові інклюзивні практики: методичний посібник. Міський фестиваль-лабораторія інклюзивних мистецьких практик “ФЛІМП” (III; Миколаїв); упор., авт. проєкту Л. А. Калініна. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2021. 80 с.

20. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

21. Колупаєва А. А., Таранченко А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во “Ранок”, 2019. 304 с.

22. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими освітніми потребами: навчання та супровід у період повоєнної відбудови: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 2023. 192 с.

23. Коляда О. М. Педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Наукові записки*. 2015. №137. С. 45-49.

24. Константи́нів О. В. Особливості соціальної взаємодії дітей з порушеннями мовлення з однолітками з типовим розвитком. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2021. №18. С. 72-85.

25. Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості. Молодь і ринок. 2020. № 5. С. 131-136.

26. Кучеренко Ю. М. Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП. 2024. URL: <https://naurok.com.ua/individualna-programa-rozvitku-ditini-z-oor-430502.html> (дата звернення: 15.02.2025).
27. Легкий О., Кондратенко С.. Формування соціального досвіду у дошкільників з порушенням зору в процесі вторинної соціалізації в закладі дошкільної освіти. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. №110(2). С. 148-167.
28. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи: діагностичні методики. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
29. Малишевська І. А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2016. №3. С. 19–26.
30. Мельничук О., Ярощук Н. Місце інклюзивної культури в освітньому середовищі. II Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція “Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат” (20.10.2022 р.). С. 125-127.
31. Мельнік М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. Вісник Східноєвропейського національного університету імені Володимира Даля. 2022. №6(276). С. 44-49.
32. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у 2021-2022 н.р.: лист МОН № 1/9-436 від 30.08.21 р.
33. Мозгова В. І. Психолого-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи / укладачі Литвин І.М., Гавриленко Т.Л. Черкаси: “ЧОПОПП Черкаської обласної ради”. 2020. 76 с. С 11-16.

34. Освіта дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни: проблеми та виклики. URL: <https://ispukr.org.ua/?p=9169> (дата звернення: 02.03.2025).

35. Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

36. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами: Постанова КМУ від 21 липня 2021 р. № 765. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.03.2025).

37. Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова КМУ від 12.07.2017 № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2025).

38. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

39. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН від 08 черв. 2018 р. № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

40. Положення про психологічну службу у системі освіти України затверджене МОН України 22 трав. 2018 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

41. Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя: Постанова

КМУ від 20 серп. 2021 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.01.2025).

42. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ “Агентство “Україна”, 2019. 300 с.

43. Платонова О. Г. Особливості розвитку дітей із порушеннями зору. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна” . 2019. № 17. С. 90-93.

44. Поліхроніді А. Г. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. Наука і освіта. 2016. № 6. С. 82-85.

45. Позняк О. Генезис поняття “інклюзивне освітнє середовище”. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 9. С. 293-308.

46. Полторак Л. Ю. Арт-терапія в соціальній роботі : навч. посіб. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2014. 152 с.

47. Руденок А. І., Ільницька І. Є.. Особливості стосунків в сім’ях з дітьми з розладами аутистичного спектру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. №3. С. 71-75.

48. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи: навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

49. Ріпна А. А. Роль педагога соціального у підтримці дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: виклики та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених (29 квіт. 2025 р.): збірник тез*. Запоріжжя, 2025. С. 21-23.

50. Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти з особливими освітніми потребами. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 15.04.2025).

51. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з

інвалідністю. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306 (дата звернення: 15.04.2025)

52. Сак Т. В. Дитина з особливими освітніми потребами: сутність поняття. *Актуальні проблеми корекційної освіти*. 2017. №9. С. 123–129.

53. Савінова Н. В., Серeda І. В., Борулько Д. М. Технології корекційно-виховного процесу: навчально-методичний посібник. Миколаїв. Іліон, 2018. 172 с.

54. Софій Н. З. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи розвитку в Україні*. Київ: МОН України, 2012. 128 с.

55. Слoзанська Г. Особливості підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у закладах загальної середньої освіти. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2021. №2. С. 50-59.

56. Тарасюк Є. Ю., Стахова О. В. Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей із розладами аутистичного спектру Збірник тез: Інноваційні наукові дослідження: баланс теорії та практичного застосування: XIII Міжнародна науково-практична конференція, 2024. С. 204-206.

57. Цимбал-Слатвінська С. Класифікація дітей з особливими освітніми потребами в аспекті професійної діяльності логопеда. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. №2. С. 163-171.

58. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: “Центр учбової літератури”, 2016. 248 с.

59. Шевченко В. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 2 (126). С. 77-88.